

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 129 2008

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala, samt även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till Otto.Fischer@littvet.uu.se. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2009 och för recensioner 1 september 2009.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Magnus Ullén.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-26-1

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Elanders Gotab, Stockholm 2009

funktion leder till att de verksamma lärarna istället styrs av allmänt vedertagna uppfattningar och lokala traditioner som inte alltid har ett tydligt stöd i styrdokumentet och det blir dessa vardagligt vedertagna och traditionsstyrda uppfattningar som i praktiken kommer att avgöra vilka texter som används i undervisningen. Lundström noterar att osäkerhet om läroplanernas intentioner gör att tryggheten i att välja det allmänt accepterade (den så kallade "beprövade erfarenheten" som de facto sällan i vetenskaplig mening "prövats") blir viktigare än de egna idéerna, tankarna och ambitionerna med undervisningen.

Avhandlingens resultat har kanske främst implikationer för lärarutbildningen men i den ingår ju också de ämnesinstitutioner som utbildar studenter som i framtiden med stor sannolikhet kommer att söka sig till olika typer av undervisningspraktiker där svenskundervisning alternativt språk och/eller litteratur står i centrum för verksamheten.

Det är därför svårt att i detta sammanhang undvika att se parallellen och kopplingen till den akademiska grundutbildningen i språk och litteratur som fortfarande i de flesta sammanhang utgör den fundamentala basen för blivande gymnasielärares ämneskunskaper då dessa siktar på behörighet att undervisa i svenska. Lundströms resultat visar enligt min mening att ämneshistorisk forskning och en ständigt pågående akademisk debatt kring "ämnets" innehåll och funktion behövs också i den akademiska världen så som den senast initierats av Torbjörn Forslid och Anders Ohlsson i *Hamlet eller Hamilton. Litteraturvetenskapens problem och möjligheter* (Studentlitteratur 2007). Den diskussionen är nödvändig för att skapa och återskapa historisk förståelse och fungerar som en garant för att allmänt accepterade vardagliga uppfattningar och givna rutiner och traditioner kontinuerligt ifrågasätts och omprövas.

Stefan Lundström redovisar i sina avslutande reflektioner hur han gick in i forskningsprocessen med vissa föreställningar om det som skulle beforskas och hur dessa föreställningar ligger till grund för frågeställningar, perspektivval och metodiska överväganden. Som utgångspunkt för avhandlingen valdes ett textperspektiv och ett undervisningsperspektiv som två sätt att närma sig det empiriska materialet. Begreppsparet retorik-praktik visade sig som vi sett bli särskilt användbart i sammanhanget. Några av de föreställningar han hade då han startade sitt arbete stämde inte alls och materialet "talade tillbaka" på ett i vissa fall över-

raskande sätt. Stefan Lundström hade exempelvis förväntat sig att läromedel skulle vara en viktig förutsättning för texturval och att lärare med lång erfarenhet skulle vara upprätthållare av en kanonlikt struktur baserad på *rutinisering*. Dessa föreställningar visade sig felaktiga. Däremot visade sig andra stämna bättre, nämligen att "det vidgade textbegreppet" fortfarande är just ett retoriskt begrepp och ännu inte en realitet i undervisningspraktiken. Lundströms studie utmanar också föreställningen att det främst är äldre lärare som på ett negativt sätt konserverar svenskämnet i skolan genom att upprätthålla gamla traditioner som anses ha spelat ut sin roll.

Undervisning i ett ämne som svenska är en komplicerad verksamhet som kräver kreativa och nyskapande metoder och detta gäller i lika hög grad den ämnesdidaktiska forskningen som ska bedrivas i anslutning till den praktiska verksamheten i skolan. Stefan Lundström har med tanke på de tidsramar som idag erbjuds i samband med ett avhandlingsarbete tvingats begränsa sin studie till fyra lärare – strategiskt utvalda med tanke på kön, ålder m.m. Trots att detta kan tyckas alltför lite får han fram intressanta resultat som visar på ett legitimt behov av humanistisk ämnesdidaktisk forskning. En studie av den här typen känns angelägen att utvidga och följa upp i en tid då resultaten av de pågående kulturella förändringarna i skolans värld nu också börjar göra sig påmind på universitetet. Studenter som idag kommer till våra universitet är präglade av den skolverklighet Stefan Lundström så förredömligt har valt att beforska.

Gun Malmgren

Hanne-Lore Andersson, *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000*. Makadam förlag. Göteborg 2008.

Att humanioras roll är under debatt är tydligt för alla som har följt landets kultursidor under senare år. Många av landets ledande forskare deltog exempelvis i den stora Humanioradebatten i *Dagens Nyheter* hösten 2005. Likaså var intresset stort kring – och invändningarna många mot – Svante Nordins *Humaniora i Sverige. Framväxt – Guldålder – Kris* (2008), där han gör upp med humanioras, i hans tycke, katastrofala utveckling efter 68-upproret. I dessa debatter har inte minst litteraturvetarna varit aktiva. Humanioradebatten i *DN* kom i praktiken

att domineras av litteraturvetare. På liknande sätt gav Anders Ohlssons och min debattbok *Hamlet eller Hamilton? Litteraturvetenskapens problem och möjligheter* (2007) upphov till en mängd inlägg.

Att just litteraturvetarna varit aktiva i denna krisdiskussion är naturligtvis ingen slump. Längre ett ledarämne inom humaniora har litteraturvetenskapen haft svårt att försvara sin position i dagens medialiserade samhälle. Den huvudsakligen kanoniska ämnesinriktning (döda vita män) som fungerade utmärkt i 1900-talets mitt täcker allt sämre in ett kulturlandskap där "The Frodo Franchise" är modellen för dagen – för att anknyta till Kristin Thompsons uppmärksammade studie av *The Lord of the Rings* som multimediaevent. I dagens litterära fält möts och bryts olika konstnärliga, kommersiella och mediala intressen. Genreupplösning och gränsöverskridanden är regel snarare än undantag – och litteraturvetarna har haft svårt att hänga med i svängarna.

Hanne-Lore Anderssons avhandling *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000* är ett nytt viktigt inlägg i denna diskussion. Andersson skriver i avhandlingens förord att hon, när hon i mitten av 90-talet återvände till litteraturvetenskapen från skolans värld, fann ett ämne som var "förbluffande likt" det hon en gång lämnat i mitten av 70-talet: "Tiden tycktes, i någon mån, ha stått stilla, samtidigt som det hela tiden talades om litteraturämnets stora förändringar. Mellan andras tal och min egen upplevelse uppstod ett glapp, som blev utgångspunkt för mina frågor" (s. 7).

I centrum för Anderssons avhandling står alltså frågan om förändring och utveckling kontra konstans, eller rent av stagnation, inom litteraturvetenskapen. Andersson vill undersöka och problematisera myten om ämnets radikala utveckling under senare decennier. Mer precist är avhandlingens syfte att synliggöra de normer – den "doxa" – som råder inom litteraturvetenskapen. Att beskriva dessa styrande normer är nämligen inte så enkelt som man skulle tro, i själva verket är normerna och åsikterna ofta uttalade, de verkar i det fördolda.

Doxa är ett retoriskt begrepp som framför allt har aktualiserats av Pierre Bourdieu. I sin analys av universitetsvärlden – *Homo Academicus* – beskriver han doxa som den "tysta trosföreställning som inte har något behov av rättfärdigande" (Andersson, s. 30). För Bourdieu är alltså doxa de åsikter som aldrig diskuteras eller ifrågasätts, då ingen kommer på tanken att de ska ifrågasättas. Dessa normer är så att säga osynliga för gruppen, eller åt-

minstone, som Andersson betonar, näst intill osynliga – i annat fall hade det ju varit svårt att överhuvudtaget diskutera dem.

Ett ämnes doxa förändras naturligt över tiden, inte minst när nya aktörer träder in på fältet. Snarare än ett dramatiskt paradigmskifte, där en ny generation författare eller en ny generation forskare driver igenom ett radikalt perspektivbyte, handlar det emellertid, betonar Andersson, om en långsam och gradvis process. Det innebär samtidigt att en doxa under lång tid kan förbli hegemonisk.

Undersökningen i *Doxa och debatt* är textanalytiskt upplagd – vilket kanske är lite förvånande med tanke på avhandlingens kritik mot det dominerande textanalytiska perspektivet inom litteraturvetenskapen. Andersson har valt ut och analyserar ett stort antal texter med metaperspektiv, dvs. texter som direkt eller indirekt ger uttryck för ämnesreflexion. Det rör sig om recensioner av avhandlingar i vetenskapliga tidskrifter eller dagspress, om sakkunnighetsutlåtanden i olika tjänsteärenden, om debattartiklar samt om lärobokstexter. Andersson talar själv om en "omvägens metod". Då normerna ofta verkar i det fördolda handlar det om att läsa mellan raderna. Inte minst handlar det om att ge akt på när något, exempelvis ett ämnesval eller studieobjekt, betecknas som "ovanligt" eller "avvikande". Genom dessa avvikelser kan man indirekt förstå vilka ämnesval och studieobjekt som anses "normala" – och alltså utgör doxa.

Avhandlingen är – efter prologen och inledningen – indelad i två huvudavsnitt benämnda Litteratur och Vetenskap. Titlarna svarar mot de två leden i ämnesbeteckningen Litteraturvetenskap. Det första avsnittet (Litteratur) är inriktat på forskningens "vad", dvs. vilken typ av litteratur litteraturvetarna ägnar sig åt, eller bör ägna sig åt. Det andra avsnittet (Vetenskap) handlar om forskningens "hur", dvs. litteraturvetarnas förhållande till forskningens metod och praktik. Som Andersson själv påpekar är avsnitten inte helt ekvivalenta. Medan avsnittet om Litteratur är tydligt fokuserat på själva litteraturvalet har avsnittet om Vetenskap en betydligt bredare inriktning.

Rent generellt betraktar jag *Doxa och debatt* som en viktig studie i ett centralt ämne. Det är också en modig studie, vilket bör påpekas. Trots att Andersson befinner sig i en underordnad (doktorand)position i den akademiska världen går hon i "clinch" med många av ämnets ledargestalter. Jag kan därtill instämma i – om inte alla – så åtminstone många eller rent av de flesta av Anders-

sons slutsatser i avhandlingen. Den stora svagheten med undersökningen, som jag ser det, är att den spänner över ett väl stort fält, täcker in väl många debatter och frågeställningar. Jag är i princip en vän av korta avhandlingar. Fem–sexhundra sidiga opus vittnar ofta om svårigheter att avgränsa problemställningen. Men här blir analysen tidvis väl deskriptiv och ytlig. Jag skulle ha velat se en ökad koncentration och fördjupning kring ett par debatter eller frågeställningar. Det stora antalet texter som behandlas innebär samtidigt att ”igenkänningsfaktorn” är hög för den som varit aktiv litteraturvetare under senare år. Det gör läsningen lustfylld och bidrar säkert till att avhandlingen kommer att bli läst av många av fältets aktörer.

Språket fungerar generellt väl i avhandlingen. Likaså akribin – med tanke på det stora antalet citerade artiklar och texter får man räkna med ett par skrivfel. Mest kritisk i detta avseende är jag till Appendix, där flera avhandlingsrecensioner saknas. Dessa borde annars gå lätt att ta fram via Libris och Artikelsök. Men jag återkommer till detta appendix.

Det faktum att jag delar flertalet av avhandlingens slutsatser innebär att jag kommer att lägga relativt stor vikt vid diskussionen av undersökningens metod och upplägg. Här ser jag en del brister. Bland annat skulle jag gärna sett en utvidgad diskussion av avhandlingens ingångspremissor. Andersson skriver i förordet, som framgätt, om ”glappet” mellan andras tal om förändring och hennes egen upplevelse av konstans. Men borde man då inte fått veta mer om hur dessa andra aktörer ser på denna förändringsprocess. På vilket sätt menar de att ämnet har förändrats? I valet av forskningsämnen? I teoretiskt hänseende? Rent institutionellt? Avhandlingsförfattaren kunde med andra ord ha tydliggjort ”fiendebilden” något.

Inte heller framgår det alldeles tydligt varför det är ett så stort problem att doxa varit stillastående under senare decennier. Att Andersson själv känner leda vid återkomsten till litteraturvetenskapen efter många års frånvaro är ju inte detsamma som att ämnet har problem. Jämför exempelvis med medicin och naturvetenskap. Forskningen på dessa områden har naturligtvis gått framåt starkt under senare decennier. Men innebär det också att de bakomliggande normerna för vad som är god forskning inom medicin och naturvetenskap har förändrats? Det är jag inte säker på. För att förstå varför en eventuell konstant doxa är ett problem skulle avhandlingen varit betjänt av en ökad historisering och kontextua-

lisering. Ett mycket pragmatiskt skäl till att en oförändrad doxa utgör ett problem är ju att ämnet idag befinner sig i en krisituation. Den gamla laguppställningen har allt svårare att motivera sin existens i en värld av starka förändringar. Medialiseringen av samhället har inneburit att skriften förlorat sin tidigare privilegierade ställning. Den fortgående globaliseringsprocessen har likaså gått på tvärs mot litteraturvetenskapens traditionellt nationella och kulturarbärande fokus. Även högskoleexpansionen från 60-talet och framåt har i grunden förändrat ämnets förutsättningar, främst för undervisningen, naturligtvis, men indirekt även för forskningen.

En annan principiell fråga gäller sekelskiftet 2000 (eller mer precist tidssnittet 1997–2003) som mittpunkt för undersökningen. Varför välja just detta synkrona utsnitt? Svaret, som givetvis är helt legitimt, är att den *Tjfl*-debatt (*Tidskrift för litteraturvetenskap*) som pågick 2000/2001 var den senaste stora debatten när avhandlingen påbörjades. Men är detta då också den viktigaste debatten om man intresserar sig för litteraturvetenskapens doxa? Själv misstänker jag att det är den poststrukturalistiska ”attacken” mot den positivistiska vetenskapsnormen som kommer att diskuteras i läroböckerna om 100 år. Denna debatt behandlas förvisso även hos Andersson i kapitlet om Vetenskap, och det är utmärkt, men här dock mer som en avhandlingarnas ”omvägar”. I själva verket är ju debatten och kampen om ämnets doxa lika gammal som ämnet själv. Välkända är Henrik Schücks ord om att han åtminstone hade fördrivit ”estetflabbarna” från Lund och Uppsala – det är delvis samma diskussion som idag. *I Hamlet eller Hamilton?* tecknar Anders Ohlsson och jag en särskild ”krisgenre” som tar fart med Lars Lönnroths *Litteraturforskningens dilemma* 1961 och pågår genom hela 70-, 80- och 90-talen. Det finns med andra ord en mängd texter och debatter att ta utgångspunkt ifrån om man intresserar sig för ämnets nuvarande organisering.

Vad gäller avhandlingens metod hade jag med termen ”doxa” i titeln förväntat mig något av en bourdieusk fältanalys. Jag såg mycket fram emot detta. Det hade inte behövt vara en fullt genomförd sådan fältanalys. Bourdieus egna studier är ju mycket eklektiska, han använder teorier och modeller och inte minst data från en mängd olika håll. Den ena undersökningen är inte den andra lik. Men utan att kräva en total fältanalys är ändå avsaknaden av mer detaljerad fältkunskap stor. Här saknas nästan helt en diskussion om nyckelbegrepp som kapital, fält och habitus.

Tag exempelvis prologens analys av *Tjfl*-debatten 2000/2001. Avhandlingsförfattaren delar här in debattörerna i kategorierna doktorander, nydisputerade och etablerade forskare. Det är en god början, men kategorierna är ändå väl grova för att på djupet förstå debattens logik. De olika debattörerna kommer från olika lärosäten, har olika anställningsförhållanden och positioner på dessa lärosäten. De skiljer sig åt vad gäller kön, klassbakgrund, ålder etc. De ingår också i olika nätverk och forskningssammanhang. Man skulle på ett helt annat sätt behövt koppla ihop de olika aktörerna: vem har exempelvis varit handledare till vem, vilka forskare i närliggande ämnen etc.? Inte heller stämmer alltid de mer fältspecifika upplysningarna. Ingrid Elam var exempelvis inte prefekt på K3, Malmö högskola, våren 2002, då den recension som diskuteras i avhandlingen infördes (s. 196, not 621). Det blev hon inte förrän sommaren 2003. På liknande sätt var Peter Lutherusson såsom kulturchef på *Svenska Dagbladet* förvisso verksam utanför universitetsvärlden (s. 15 och 186). Samtidigt var han under denna period tjänstledig från ett lektorat vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Lund och därmed fortfarande formellt förbunden med akademien.

Samma brist på fältinformation gäller avhandlingens Appendix, där Andersson listar doktorsavhandlingar inom ämnet 1997–2003 samt recensioner av dessa i *Samlaren* och *Tjfl* samt i dagstidningarna *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och *Göteborgs-Posten*. Det här är ett ytterst intressant material som kunde utgjort grunden för en mycket givande och mer systematisk diskussion av fältet. Som det nu är används detta appendix nästan inte alls i diskussionen. Det är ett stort slöseri. Utan krav på en total fältanalys kunde man tänkt sig sammanställda uppgifter om exempelvis 1) avhandlingsförfattarna: antalet kvinnor respektive män, genomsnittlig ålder, lärosätestillhörighet etc. 2) avhandlingsämnen: ”höga” eller ”låga” ämnen, inriktning mot enskilda författarskap eller mer övergripande och principiella frågeställningar etc.

Som Andersson själv påpekar publicerades ovanligt många avhandlingar under denna period. Detta måste i någon mån påverka doxa. Rimligen är det svårare att behålla (läs: kontrollera) konsensus när antalet aktörer i ämnets ökar. Här kan man jämföra med ämnets tidigare organisering under 1900-talet. Fram till andra världskriget fanns det bara fyra professorer i landet, efter kriget endast åtta stycken (samtliga män). Givetvis var det lättare att kontrol-

lera doxa i ett sådant läge med en liten och homogen grupp makthavare.

Med utgångspunkt från detta appendix hade man därtill kunnat göra många intressanta empiriska *uppföljningar*, som på olika sätt hade kompletterat den övriga analysen. Vilka av dessa avhandlingsförfattare har efter disputationen fått tjänst som postdok, forskarasistent och lektor? Den här typen av konkret information säger ganska mycket om vad som är doxa inom en disciplin. Totalt dominerar exempelvis prosa stort vad gäller avhandlingsämnen under perioden. Bland de avhandlingsförfattare som senare erhållit tjänster som forskarasistenter tror jag emellertid lyrikforskarna är väl representerade.

En annan historisering/kontextualisering jag skulle velat se mer av gäller den eventuella ”regionaliseringen” av litteraturvetenskapen. Margareta Hallbergs undersökning av etnologiämnets utveckling under senare decennier, *Etnologisk koreografi. Att följa ett ämne i rörelse* (2001), lyfts av Andersson fram som en förebild för den egna studien. Hallberg urskiljer emellertid starka regionala motsättningar inom etnologin. Lite förenklat företrädde institutionen i Göteborg en mer klassisk ämnessyn med inriktning mot arbetarkultur, medan institutionerna i Lund och Stockholm gick i bräsch för den inbrytande kulturalanalysen. Finns det likartade regionala variationer inom litteraturvetenskapen eller är doxa att betrakta som homogen över landet? Självt tror jag att man skulle finna att Lund och Stockholm har haft en mer tolkningsinriktad doxa, medan Uppsala, med sin tradition från Schück, i högre grad prioriterat en historisk ämnessyn.

På samma sätt som de eventuellt regionala variationerna kunde Andersson diskutera skillnader i synen på doxa mellan olika generationer inom akademien. Bourdieus habitusbegrepp handlar om individens särskilda erfarenheter, drivkrafter och minnen och kan sägas förkroppsliga, ofta rent bokstaveligen, dennes symboliska kapital. Begreppet är inte alldeles lätt att arbeta med. På individnivå skulle man i det närmaste behöva psykoanalysera samtliga aktörer i fältet för att kunna förstå deras bakgrund och drivkrafter. Bourdieu talar därför ofta om en individ som bärare av en viss grupps erfarenheter, dvs. om ”grupphabitus”. I den andan skulle jag gärna sett mer av generationsanalys i *Doxa och debatt*. I vilken mån förkroppsligar olika generationer inom litteraturvetenskapen olika doxor? Ett givet upplägg vore att ställa 40-talister mot 60-talister, två demografiskt stora generationer med olika

erfarenheter i bagaget. Detta borde rimligen synas i deras inställning till ämnet.

Istället för en empirisk fältanalys använder Andersson således en textanalytisk metod. Hon när-läser och tolkar den doxa som framträder ur en rad centrala texter, inlägg och dokument. Det innebär givetvis att urvalet av texter som analyseras blir av avgörande betydelse. Andersson för en viss diskussion om detta materialurval, en intressant sådan diskussion, men denna kunde ha utvecklats betydligt.

Tag exempelvis avhandlingsrecensionerna i *Sam-laren*. Som Andersson noterar rör det sig om en närmast kollektiv text som påverkas på olika sätt under tillkomstprocessen: genom urvalet av fakultetsopponent, genom själva oppositionsakten och betygssammanträdet efteråt, genom recensioner i dagspressen. Helt klart *speglar* avhandlingsrecensionen doxa inom ämnet. Däremot är den knappast central vad gäller påverkan eller upprätthållandet av denna doxa. Hur många läser egentligen en *Sam-laren*-recension? Sannolikt betydligt färre än antalet åhörare vid den muntliga oppositionen – som alltså i detta avseende når ut till och påverkar fler personer. Även aktörerna bakom *Sam-laren* kunde ha uppmärksamats. Svenska litteratursällskapet, som utger *Sam-laren*, domineras naturligt nog av litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala. Påverkar detta valet av postdoktorala verk som recenseras i tidskriften och vilka som får skriva dessa recensioner? Självklart gör det det. Man kan i sammanhanget jämföra med *Tjfl* som ju turnerar runt mellan landets institutioner och därmed, på gott och på ont, har en helt annan karaktär än *Sam-laren*.

Recensioner av litteraturvetenskapliga verk i dagspressen har, som Andersson påpekar, stor betydelse även för den inomvetenskapliga diskussionen, då de vanligen kommer långt före eventuella recensioner i *Tjfl* och *Sam-laren*. Andersson visar exempelvis hur Ingrid Elam och Peter Luthersson i dagstidningsrecensioner (s. 195 f) diskuterar och kritiserar den litteraturvetenskapliga praktiken. Men då bör man också uppmärksamma att dagskritiken lyder under delvis andra normer, doxor, än den vetenskapliga recensionen. Kulturjournalistiken i dagspressen kan sägas vara inbegripen i en fältstrid mot akademien, som traditionellt har haft högre status. Stående invektiv i denna kamp är ”tråkigt/meningslöst” (kulturjournalister om akademiska texter) kontra ”ytligt” (akademiker om kulturjournalistik). Se exempelvis Per Rydéns *Den svenske Ikaros*

(2003), där författaren följer kampen mellan de vetenskapliga, journalistiska och skönlitterära diskurserna kring Andréas ballongexpedition. Akademiker som träder in på kultursidorna måste i viss mån ta hänsyn till normerna på denna arena. De kan säga en sak i *Sam-laren*, men inte självklart samma sak i en kulturartikel.

Andersson använder även flera lärobokstexter i sin analys. Det är givetvis helt riktigt. Många av dessa texter har och har haft stort inflytande över ämnets inriktning, de påverkar både studenter och lärare. Men även här kan man fråga sig vilka aktörer som står bakom dessa lärobokstexter, förutom givetvis skribenterna själva. Jo, läroboksförlagen, i *Doxa och debatt* främst Studentlitteratur. Det innebär för det första att de privata åsikter förlagsredaktören/rna hyser spelar en inte försumbar roll i sammanhanget. Det är dessa redaktörer som avgör vilka nya läroböcker som ska publiceras. För det andra finns det ett uppenbart företagsekonomiskt intresse hos förlagen att doxa hela tiden utvecklas och förändras. Då kan förlaget producera nya eller uppdaterade läroböcker som alla sedan måste köpa – för den som har undervisat några år är det ett välkänt fenomen.

Slutligen, vad gäller undersökningens metod, några ord om det forskningsetiska perspektivet. Avhandlingsförfattaren är väl medveten om de svårigheter hennes projekt innebär: ”Att skriva om aktuell forskning och att hänvisa till nu levande aktörer som är mitt uppe i sin vetenskapliga gärning har forskningsetiska implikationer” (s. 56). Utan att låta någon schavottera i onödan vill hon ändå ge en rättvis bild av läget inom ämnet. Andersson skriver också att hon, trots att hon är aktör på fältet, vill försöka agera *som om* hon (också) befann sig utanför disciplinens ”hank och stör” (s. 37). Det är ingen orimlig hållning. Men då hon nu faktiskt är en fältaktör skulle jag velat se denna position ytterligare diskuterad och problematiserad. Exempelvis det faktum att hon som doktorand analyserar och ”dekonstruerar” ämnets makthavare – det är ingen lätt sits. Även detta att Anderssons handledare är en av ”hjältarna” i undersökningen borde ha nämnts. Inte för att detta skulle vara felaktigt eller etiskt problematiskt – tvärtom är det väl ofta så att handledarens forskning och verksamhet influerar och påverkar doktoranden – men just för att klargöra den forskningsetiska utgångspunkten.

Avhandlingen är alltså – efter prolog och inledning – indelad i två huvudavsnitt, Litteratur och Vet-

skap, med inriktning mot forskningens ”vad” respektive ”hur”. Litteraturkapitlet visar inledningsvis på motsättningen och kampen mellan det smala och det breda litteraturbegreppet. Det smala litteraturbegreppet, lite förenklat identiskt med den kanoniska finlitteraturen, är intimt förbundet med föreställning om estetiskt värde. Det handlar här om ”konstnärligt organiserade texter”. Det breda litteraturbegreppet däremot inbegriper såväl populärlitteratur som icke-fiktiva texter. Litteraturen betraktas här som en i hög grad social företeelse och bör därför – som en naturlig följd av detta – förstås och analyseras i relation till det omgivande samhället.

Att det smala litteraturbegreppet dominerar den litteraturvetenskapliga praktiken blir tydligt i Anderssons undersökning. När nytt ”avvikande” material analyseras – t.ex. barn- eller spänningslitteratur – legitimeras detta ofta genom ett traditionellt teoretiskt perspektiv, exempelvis en detaljerad berättarteknisk analys. Av liknande legitimationsskäl kombineras ofta läggkulturella studieobjekt med höggkulturella sådana. Detta är en utmärkt iakttagelse, på samma sätt som avtäckande av ”luckan” nedan, Anderssons textanalytiska metod ger här resultat.

En vanligt förekommande tankefigur i de avhandlingrecensioner som undersöks handlar nämligen om olika ”luckor” i forskningen som ska fyllas. Dessa luckor kan naturligtvis vara av olikartad karaktär, men som Andersson visar är resonemanget oftare kopplat till nytt material (dvs. nya studieobjekt) än till nya perspektiv. Doxa inom litteraturvetenskapen är att forska om nytt material – ett mindre behandlat verk av någon kanonisk diktare eller en bortglömd kvinnlig författare – snarare än att ställa nya forskningsfrågor och anlägga nya perspektiv. Resultatet blir, menar Andersson, en *additiv* forskningstendens.

Andersson ser textanalysens doxa (vilken främst diskuteras i kapitlet Vetenskap) som viktigare/starkare än texturvalets doxa. Dessa två företeelser är dock mer förbundna, menar jag, än vad som framkommer i avhandlingen. Det är just för att textanalysen är doxa som många har svårt med ett avvikande textmaterial. De tror att en litteraturvetenskaplig analys av Guillous författarskap är lika med en närläsning av dennes verk – en närläsning där givetvis formspråket, som alltid, har en central plats. Och då kan man förstå deras tvekan. Hur mycket man än uppskattar Guillou får man erkänna att metaforiken inte är hans starka sida. Istället skulle en

kontextualiserad analys av exempelvis Guillous roll i offentligheten eller av hans mans- och kvinnobilder vara betydligt mer givande. En slutsats av detta är att en förändring av studieobjekt ofta även innebär en förändring av metod. Så länge textanalysens primat råder finns en naturlig skepsis mot tekniskt sett enklare texter.

Det avslutande avsnittet i Litteraturkapitlet är mycket spännande. Alla är idag överens om att litteraturen saknar essens, att den istället definieras av de konsekurerade makthavarna och brukarna i varje tid. Ändå – och detta är det verkligt intressanta – kan Andersson visa hur ledande ämnesföreträdare gång på gång närmast *suggererar* fram en essens i litteraturen. Jag tror Andersson har mycket rätt i sin analys. Och egentligen gäller väl detta i viss mån för oss alla? Teoretiskt är vi medvetna om litteraturens historiska och subjektiva karaktär. I den dagliga gärningen, i forskning och undervisning, är det ändå svårt att fullt ut ta konsekvenserna av detta faktum, att inte operera med en sorts provisorisk essentialism. Just därför skulle denna analys ha behövt utvecklas. På samma sätt som i Margareta Hallbergs undersökning av etnologin kunde man faktiskt tänkt sig kompletterande enkäter och intervjuer i frågan. Hur resonerar aktörerna själva kring detta problem?

Det andra kapitlet om Vetenskap är alltså inriktat på forskningens ”hur”. Det framgår dock att normerna kring denna verksamhet inte är lika lätta att fånga som när det gällde textvalet. Talet om vetenskaplighet förs sällan öppet och när det gör det är det inte alltid de mest brännande och väsentliga frågorna som behandlas: ”Det explicita talet om vetenskaplighet är visserligen explicit men det förtiger nästan lika mycket som det säger” (s. 120). Andersson spårar ett harmoniserande drag i den öppna diskussionen om ämnets vetenskaplighet. Snarare än att lyfta fram de kontroverser och meningsskiljaktigheter som är klart urskiljbara i de ofta hätska debatterna väljer man att betona konsensus.

I ett centralt avsnitt belägger Andersson också textanalysens hegemoni inom ämnet. Det framgår redan av den *Tjfl*-debatt från 2000, vilken Andersson låter inleda avhandlingen. I det första tidsskriftsnumret luftas en mängd utmaningar mot normerna för den litteraturvetenskapliga verksamheten. I det uppföljande *Tjfl*-numret visar det sig emellertid främst vara kritiken mot textanalysen som har väckt starka reaktioner. På liknande sätt visar Anderssons analys av den samtida Lagerlöf-

forskningen – eller snarare mottagandet av denna – att textanalysen fortfarande dominerar. Recensenterna ser textanalysen som ett grundvillkor för en gedigen studie. Först när detta grundvillkor är uppfyllt kan de efterlysa den ena eller den andra kontextualiseringen.

Även om jag instämmer i Anderssons övergripande resonemang – textanalysen är helt klart kung inom ämnet – blir hon tidvis väl svartvit i sin kritik av denna verksamhet. Textanalys är självfallet en central del av den litteraturvetenskapliga praktiken, en av dess tre huvudkomponenter, vilka med lite olika namn brukar skrivas: Historia – Tolkning/Textanalys – Teori. Ingen anser väl att litteraturvetenskapen helt ska upphöra med textanalys. Däremot bör denna kompletteras av olika ”utom-textuella” frågeställningar och perspektiv.

På liknande sätt blir Anderssons diskussion av ämnets kontextualiseringstendens, en inriktning många aktörer sägs vara skeptiska mot, lite oklar. Som Andersson själv visar finns det olika former av kontextualiseringar. Dels kontextualiseringar som riktar sig ut från texten, historiska översikter, biografi etc., dels kontextualiseringar som används i och som komplement till själva textanalysen. Det är helt enkelt skillnad på kontextualisering och kontextualisering vilket gör diskussionen lite svajig. Anders Palm sägs exempelvis med yttrandet ”kontextuella bindningar” (s. 128 f) kritisera en vändning inom ämnet från text till kontext. I själva verket ser han kontextualiseringar av olika slag som förbundna med och nödvändiga för den textanalytiska verksamheten. På liknande sätt avser Michael Gustavssons oro över litteraturvetenskapens ökade kontextualisering självfallet inte ämnets traditionella kontextualisering: historia, biografi etc. Vad det handlar om här är poststrukturalismens vidgade textbegrepp, där ”allt” är text (s. 162 f).

Avsnittet om ”Forskarrollen och det vetenskapliga framställningssättet” diskuterar ämnets operonlighetsnorm. Trots att all forskning är situerad och medierad på olika sätt, inte minst genom det forskande subjektet, är idealet fortfarande litteraturforskaren som den till synes objektiva vetenskapsmannen. När denna operonlighetsnorm utmanas från exempelvis feministiskt håll är tystnaden kring denna fråga massiv, konstaterar Andersson. I förlängningen handlar det om vad som kan betecknas som vetenskap – och var gränsen går mot det icke-vetenskapliga. Även om ingen idag skulle påstå att objektivitet är möjlig – lika lite som någon skulle påstå att litteratur har en essens – age-

rar och argumenterar många litteraturvetare, skriver Andersson, ”som om litteratur har essens och som om objektivitet trots allt vore ett möjligt vetenskapligt tillstånd” (s. 189).

Än en gång handlar det om en viktig iakttagelse i en central frågeställning. Och än en gång hade diskussionen behövt fördjupas. Det rör sig om en ytterst komplex problemställning med ett flertal facetter. För det första är kampen om att kunna definiera vad som är god vetenskap och vad som inte är det närmast definitionen av bourdieusk fältstrid – det handlar alltså om makten över fältet. Sedan finns det den historiska dimensionen att ta hänsyn till. Svante Nordin förlägger i *Humaniora i Sverige* (2008) den grundläggande ”attacken” mot faktapositivismen till 68-upproret. Överhuvudtaget är ju frågan en enorm utmaning mot vetenskapssamhället, som under 1900-talet haft ett dominerande positivistisk ideal. Inte minst svår är frågeställningen för ett ämne som litteraturvetenskapen, vilket ligger nära, mycket nära, konsten själv. Det finns en strävan både att liera sig med konsten (litteraturen) och att upprätthålla rågången.

Det handlar även om ett pedagogiskt problem. Utbildningsexplosionen det senaste halvsekle har givetvis ändrat ämnets förutsättningar. Horace Engdahls diskussion om likheterna och skillnaderna mellan Kjell Espmarks respektive Maurice Blanchots texter om Mallarmé är givetvis högtintressant (s. 178 ff). Lika uppenbart är det att Blanchot inte är alldeles enkel att anföra som litteraturvetenskapligt ideal. Det handlar här om en litteraturvetenskaplig stil och teknik för den absoluta eliten.

Ett pragmatiskt svar på frågan varför textanalysens vara eller icke vara kom att dominera *Tf*-debatten 2000 är kanske att detta är en fråga som helt enkelt låter sig diskuteras.

I avslutningsavsnittet konkluderar Andersson sin undersökning. Textvalets doxa är den ämnesdoxa som mest tydligt befinner sig under omförhandling. Det litterära fältet utmärks idag av genreupplösning och gränsöverskridanden av olika slag – en utveckling som givetvis kommer att påverka den litteraturvetenskapliga verksamheten. Om textvalet är under debatt är däremot tystnaden ”[n]ästän total” (s. 200 f) vad gäller det vetenskapliga hantverkets doxa samt forskarrollens operonlighetsnorm. Mitt emellan dessa doxor – den som diskuteras öppet och den som praktiskt taget inte diskuteras alls – befinner sig textanalysens doxa. Utmaningar av denna väcker starka reaktioner –

”närmast att likna vid en kulturell panik” (s. 201). Det kraftfulla försvaret av denna norm visar att i den svenska litteraturvetenskapen kring sekelskiftet 2000 är textanalysen fortfarande kung.

Avslutningsvis en historisering. I förordet till nyöversättningen av Aristoteles ”Om diktkonsten” (1994) ser Arne Melberg Aristoteles text som en möjlig replik på Platons diskussion om litteraturens status och funktion i dialogen *Staten*. I Platons ideala stat har dikten ingen plats – i motsats till hos Aristoteles där dikten ges en central position. I slutet av *Staten* modifierar dock Platon/Sokrates sin kritik av litteraturen genom att säga att detta är en replik i ett gammalt ”bråk” mellan filosofin och dikten. Melberg kommenterar:

Det *första* kända exemplet på ”bråk” mellan filosofin (och därmed kritiken) och dikten avslutas således med att Sokrates slår fast att det redan är ett gammalt gräl. Låt oss med ledning av detta vara försiktiga med att utnämna vare sig Platon eller Aristoteles till kritikens och poetikens upphovsmän. Kanske vi istället borde försöka se Platon och Aristoteles som de första kända försöken att inta position i en litterär debatt som verkar permanent i den meningen att den är en del av själva litteraturen – en debatt som alltid har gällt och gäller det rätta sättet att förstå och förklara dikt. (s. 8 f)

Melberg ser alltså debatten om litteraturens betydelse samt om hur man bäst bör förstå och förklara litteratur som en permanent del av både litteraturen och litteraturvetenskapen.

Man kan således konstatera att Hanne-Lore Andersson genom sin avhandling *Doxa och debatt. Litteraturvetenskap runt sekelskiftet 2000* inte bara givit den svenska litteraturvetenskapen ett viktigt och intressant bidrag som förhoppningsvis kommer att bli mycket uppmärksammat och diskuterat framöver. Hon har också trätt in i den debatt om litteraturens och litteraturstudiets väsen som räknar sina anor tillbaka till Platon och Aristoteles och som i sig är en evig och central del av själva litteraturen. Det är ingen dålig prestation.

Torbjörn Forslid

Christer Johansson, *Mimetiskt syskonskap. En representationsteoretisk undersökning av relationen fiktionsprosa–fiktionsfilm* (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in History of Literature 52). Stockholm 2008.

Det finns en omfattande internationell diskussion om vad narrativ fiktion är och hur denna speciella typ av kommunikation fungerar. Diskussionen, som förs inom olika discipliner och skolbildningar och rör ett antal ämnen och teoretiska frågor, är inte enkel att överblicka. Christer Johanssons omfattande avhandling, i vilken han på punkt efter punkt kritiskt prövar tidigare forskning inom det aktuella fältet i relation till ett intermedialt material, måste därför betraktas som mycket ambitiös. Avhandlingsförfattaren har lyckats väl med sin uppgift och resultatet har blivit en gedigen och välskriven framställning.

På grund av avhandlingens omfattning och karaktär kommer jag i denna recension inledningsvis att ge en övergripande beskrivning av Johanssons projekt, dess ämne, syfte, metod och förhållande till tidigare forskning. Jag kommer därefter relativt kortfattat – kortfattat i förhållande till de olika avsnittens omfattning och utförlighet – beskriva arbetets olika delavsnitt. Avslutningsvis framför jag några kritiska frågor som framför allt relaterar till det generella anslaget i Johanssons arbete.

När Johansson anger ämnet för sitt arbete föreslår han två tänkbara beskrivningar. Han säger att man kan betrakta studien som en utredning av förhållandet mellan fiktionsprosa och fiktionsfilm, det vill säga deras olika sätt att representera mot bakgrund av en generell modell för narrativ fiktionsrepresentation. Men han föreslår också att man kan uppfatta arbetet som en teoretisk undersökning av fiktionell representation och intermedialitet, med fiktionsfilmen och prosan som exempel. Skillnaden mellan dessa båda förslag tycks i första hand gälla vad som är avhandlingens primära studieobjekt. De båda ämnesbeskrivningarna hålls dock samman av det gemensamma syftet att på ett nyanserat och fördjupat sätt beskriva hur de båda medierna förhåller sig till varandra i termer av likheter och skillnader. Det som i synnerhet den andra ämnesbeskrivningen syftar till att förklara är emellertid de långa teoretiska utredningarna som då motiveras av att avhandlingsförfattaren vill mejsla fram en teoretisk modell eller representationsteori som kan ligga till grund för ett adekvat intermedialt studium. Johanssons intermediala undersökning kan följaktli-